

Susan Gair, Tamar Hager, and Omri Herzog. **Compliance and Resistance Within Neoliberal Academia: Biographical Stories, Collective Voices**. Palgrave. 2021. 145 pages

תמר ברקאי*

ספרם של סוזן גייר, תמר הגר ועמרי הרצוג נשען על הנחה רווחת בספרות שלפיה השתלבות ההשכלה הגבוהה בכלכלה הניאו-ליברלית לוותה בשינויים יסודיים בתפיסת תפקידה של האקדמיה ובערך של ההשכלה, ביחסי הגומלין הפנים-ארגוניים במוסדות אקדמיים (בין סגל אקדמי לניהולי, בין סגל אקדמי לסטודנטיות וסטודנטים, ובין קבוצות מעמדיות בתוך הסגל האקדמי עצמו), במנגנוני היצירה וההערכה של ידע מדעי, ובטיבה של הסובייקטיביות האקדמית. לטענת כותבי הספר, בעקבות שינויים אלו האקדמיה אינה עוד אותה מסגרת קהילתית עצמאית יחסית, שהשכלה לספק סביבה תומכת ופורה למלומדות ומלומדים שעסקו במחשבה חופשית. בעיניהם, האקדמיה הפכה בעשורים האחרונים לשוק השכלה שבו ספקי השירות הם הסגל האקדמי, הלקוחות הם ציבור הסטודנטים, ואת כללי המשחק מכתוב המערך האדמיניסטרטיבי. כמתועד בספרות, וכידוע מן הסתם גם לקוראות סוציולוגיה ישראלית, לתהליכים אלו יש השלכות מרחיקות לכת על תנאי החיים ועל איכות החיים של נשות ואנשי סגל אקדמי ועל שגרת עבודתם, המאופיינת בין השאר בחוסר ביטחון תעסוקתי כרוני, בעומס גובר של הוראה ומשימות מנהלתיות, ובלחץ מתמיד לעמוד בסטנדרטים כמותיים של הוראה ו"פריזון עבודה".

אך אם התהליכים והנסיבות הללו כבר תועדו ונתחו לעיפה, ואם יש ממש בטענה שהגידול האקספוננציאלי במספר הפרסומים האקדמיים כרוך בהכרח באינפלציה של פרסומים, כותבות וכותבים וידע מדעי (פרנקל, 2018; Moosa, 2018), איזו הצדקה יכולה להיות לפרסומו של עוד ספר אקדמי שמציע ביקורת על האקדמיה הניאו-ליברלית (ולפרסום ביקורת על הספר הזה)? מלכודת זו לא נעלמה מעיני הכותבים, ובמובנים רבים הם משתמשים בה כבמנוע מתודולוגי ותוכני: "רצינו ספר שונה", הם מעידים, "רצינו להטיל ספק באופני הייצור והייצוג של ידע אקדמי [...]". חתרנו לאתגר את הסטנדרטיזציה של צורות הכתיבה האקדמית. ורצינו לפוגג את תחושות הבדידות והתחרות שמלוות את חיי היומיום שלנו באקדמיה" (עמ' 3).¹ כפי שעולה מניסוח ה-*raison d'être* של הספר, הרפלקסיביות שנוקטים הכותבים משוקעת בכל היבטיו, ובה טמונים עיקר חשיבותו וההצדקה לפרסומו.

ראשית, הספר מבוסס על הסיפורים הביוגרפיים של הכותבים מחוויותיהם באקדמיה בישראל ובאוסטרליה, מתוך הכרה בעמדתם הפריבילגית יחסית. עמדה זו מעידה על הצלחתם להתאים עצמם לכללי המשחק האקדמי, ובה בעת מאפשרת להם ליזום ולהשתתף בפרויקט כתיבה שאינו מציינת למדדי האיכות האקדמיים המקובלים. שנית,

* ד"ר תמר ברקאי, החוג ללימודים רב תחומיים, המכללה האקדמית תל-חי

1 הציטוטים כאן ובהמשך הם בתרגום הכותבת.

הספר מעוגן באפיסטמולוגיה פמיניסטית שלפיה הפניית המבט אל הניסיון האישי חושפת את התנאים ואת יחסי הכוח המבניים המאפשרים ומכוננים אותו. לפיכך, הביקורת על האקדמיה העכשווית, ועל האופן שבו היא משפיעה על מצבם הנפשי של חברי סגל ועל יחסיהם הבינאישיים בתוך האקדמיה ומחוץ לה, נפרשת ומתנסחת דרך המבט הרפלקסיבי של הכותבים. הם מתחקים (ומוליכים את הקוראות) אחר הגיוט המתסכל והמפרך, המאתגר והמכעיס לעיתים, בשבילים הפתלתלים והמתעתעים של מה שהם מכנים "המבוך האקדמי הניאו-ליברלי". שלישיית, התיאור הגדוש של מחשבותיהם והתלבטויותיהם לאורך כל שלבי התכנון והכתיבה של הספר אינו רק הסטת וילון המאפשרת הצצה אל מאחורי הקלעים, אלא חלק בלתי נפרד מהמאמץ העומד בלב הספר לפרק את הפרפורמטיביות הניאו-ליברלית. הכותבים חושפים בפני הקוראות את הפרטים הטכניים לכאורה הכרוכים בתהליך הכתיבה: הכרעות בנוגע לתוכנת העריכה, אופן ארגון הקבצים וחלוקת העבודה; אי-הסכמות על פרשנות הסיפורים האישיים של הכותבים ועל הייצוג שלהם בספר; ואף תהיות לגבי מיקום הספר על הרצף שנע בין ציות ובין התנגדות למשטר האקדמי הניאו-ליברלי. דוגמה בולטת לכך היא התייחסותם של הכותבים למשמעות הפוליטית של הבחירה לפרסם ספר ביקורת על האקדמיה הניאו-ליברלית בהוצאה שנחשבת לאחת היוקרתיות בשוק הגלובלי של ההשכלה הגבוהה.² ורביעית, כמעשה הברון מינכהאוזן שחילץ את עצמו ואת סוסו מביצה טובענית באמצעות משיכה בשערות ראשו, הבחירה המתודולוגית של כותבי הספר לכתוב את סיפוריהם כאוטו-אתנוגרפיה משותפת ומתוך דיאלוג סיפקה להם גם מרחק מההרגלים הניאו-ליברליים שלהם עצמם וגם קרבה מספקת אליהם; ושני אלה נדרשים כדי לחשוף את מה שהם מתארים כ"מניפולטיביות ודכאנות של הממשליות והמריתוקרטיה הניאו-ליברלית" (עמ' 117).

בהשוואה לספרים אקדמיים רבים, זהו ספר קצר וקריא מאוד. הפרק הראשון מציג סקירת ספרות תמציתית של תהליכי השינוי שעיצבו את העולם האקדמי העכשווי, ודן בהנחות המוצא האפיסטמולוגיות, בבחירות המתודולוגיות ובמסורות הכתיבה שעליהן נשען הספר. שלושת הפרקים הבאים עוסקים בפרקטיקות אופייניות לחיים האקדמיים – בנייה וניהול של קורות חיים לפי מדדי האיכות המקובלים; פרסום תחת הדרישה לתפוקה גבוהה; והאתגרים שמזמנת הוראה של כיתות הטרונגיות של סטודנטים שכוננו כלקוחות. כל אחד מהפרקים מורכב משלושת סיפוריהם האישיים של הכותבים, וביניהם שזורות שיחותיהם על משמעויות הסיפורים ועל אופני ייצוגן. בפרק האחרון שבים הכותבים לדון בשאלות שאותן הציבו בראשית הספר ושעימן הם מתמודדים לאורכו: האם יכול הסגל האקדמי להתנגד למשטר האקדמי הניאו-ליברלי באקלים הפועל תדיר להשתקתו ולנטרול יכולת הפעולה שלו, ואם כן – באילו אופנים הוא יכול לעשות זאת. שלא כמו בורדייה, שגרס כי כדי להגשים את השאיפה לחיים אינטלקטואליים יש לפרוש ממלכודת הדבש האקדמית (עמ' 122-123), הכותבים טוענים כי אפשר ואף נדרש מאיתנו לדייין אקדמיה אחרת, שגם בתנאי הסדר הקפיטליסטי העכשווי תצליח להיחלץ מתכתיבי המשטר הניאו-ליברלי. בהשראת מודל הגילדה האוניברסיטאית, שנוצר בבולוניה במאה ה-12 על ידי סטודנטים ומרצים שביקשו להגן באמצעותו על זכויותיהם האזרחיות ועל השאיפה שלהם

לידע, בפסקאות האחרונות בספר הם משתפים את הקוראות בדמיון שלהם את האקדמיה כקהילות של לומדות ומלמדות, החוקרות מרצונן את מה שמרתק אותן ומנהלות ללא חשש וללא מגבלות פוליטיות דיאלוג אינטלקטואלי משמעותי ומעשיר, המתקיים פנים אל פנים ולא במרחב וירטואלי. ואולם, אף שחזונם של הכותבים חותם את הספר בטון אופטימי, עיקרו של הספר – המתחקה אחר הדרכים הנימיות שבהן תהליכי המקרו ששינו את פניה של האקדמיה חוצים בשתי וערב את חיי היומיום האקדמיים של הכותבים – מטיל ספק באפשרות הממשית שיש לחברות וחברי סגל אקדמי להימנע משיתוף פעולה עם כללי המשחק הניאו-ליברליים.

זהו ספר חשוב, מעניין ומטריד (במובן החיובי של המילה). הכתיבה החשופה והקולחת כמו מזמינה את הקוראות להפנות בעצמן מבט רפלקסיבי אל עבודתן באקדמיה. לבסוף, תרומתו של הספר לספרות העוסקת בסתירות המבניות המכוננות את האקדמיה בעידן הנוכחי, ובפרט בניאו-ליברליזציה של ההשכלה הגבוהה, נעוצה ברפלקסיביות הרדיקלית שנוקטים הכותבים הן כאמצעי מתודולוגי, הן כפרקטיקת התנגדות.

מקורות

- פרנקל, מיכל. (2018). בין נתונים גדולים לבירוקרטיות קטנות: מדדים בינלאומיים וגבולות הידע הסוציולוגי על ישראל. סוציולוגיה ישראלית, יט(2), 33-35.
- Moosa, Imad A. (2018). *Publish or perish: Perceived benefits versus unintended consequences*. Edward Elgar Publishing.